

CREURE D'UNA ALTRA MANERA

ANDRÉS TORRES QUEIRUGA

Santiago de Compostela, Galícia

A l'Evangeli disposem de la millor, insuperable, imatge de Déu apareguda a la història. Però llargs segles de contaminació l'han deformada, fins a fer-la irrecognoscible en molts de punts, que no són sempre els menys importants. Aquí, mirant els conceptes de fons, n'assenyalaré alguns que estan clamant amb especial urgència que se'ls revisi a fons, agrupant-los en tres capítols.

Contra una lectura deformada de la creació

Tot i que està en vies de superació, un dels problemes més greus que arrossega la teologia actual és la lectura literal o fonamentalista de la Bíblia. D'una manera molt especial, afecta ni més ni menys que els meravellosos relats de la creació en el Gènesi. En ells, amb el simbolisme profund del llenguatge mític, se'ns parla de la intenció de Déu, que no cerca per a nosaltres res més que la realització, l'amor i la felicitat. Això és el que vol significar el símbol del "paradís": la meta a la qual estem destinats. A aquesta meta s'hi oposa el mal; per això la Bíblia el posa "fora de Déu". La narració mítica, preocupada per fer-nos una crida a la bondat, es fixa sobretot en el pecat humà, que, com mostren els primers capítols –de l'assassinat de Caïm a la corrupció universal–, tant de mal fa. Però prendre's a la lletra, convertint en explicació física o metafísica allò que només vol ser una exhortació moral, du al disbarat.

1) Començant amb el **pecat original**: fins i tot després de ser reconeguda com a mítica la narració concreta de l'arbre, la fruita i la serp, continua, no obstant, la idea terrible que els temibles mals del món són un "càstig diví" per la falta històrica comesa pels nostres avantpassats. Amb la qual cosa en l'inconscient col·lectiu s'hi estan matxucant dues concepcions monstruoses: a) que Déu és capaç de castigar d'una manera tan horrible, i b) que ho fa a milers de milions de descendents que no tenen la més mínima culpa d'aquella suposada falta. A més a més, es reforça la idea –tan estesa i tan perniciosa– que, en darrera instància, si hi mal al món és perquè Déu ho va voler i ho vol, doncs el paradís seria possible a la terra i, a sobre, el càstig no seria proporcionat.

224

D'aquesta manera continua viva la creença general que el patiment, la malaltia i la mort vénen d'una decisió divina, encara que sigui en forma de càstig.

2) Solidària amb aquest idea hi ha la de la creació de l'home i de la dona per a la "glòria" de Déu i per al seu "servei". Hi pot haver un significat acceptable en aquestes paraules, però en la mentalitat normal s'han pres al peu de la lletra: és Déu qui exigeix que el servim per salvar l'ànima; en cas contrari, vindrà el càstig. Feuerbach hi va fonamentar el seu ateisme: "per tal que Déu sigui tot, l'home ha de ser res". Quan la veritat és el contrari: en crear-nos, Déu no pensa en ell mateix, sinó només i únicament en el nostre bé. D'emprar aquest llenguatge, caldria dir més aviat que, com es va reflectir en Jesús, és Déu qui ens "serveix" a nosaltres, perquè ens estima i el necessitem.

3) La **moral**, ben lluny de ser la paraula d'amor i la promesa d'ajuda que ens orienta i recolza envers la veritable felicitat, es converteix en càrrega imposada per Déu. Kant va denunciar aquesta concepció com a indigna i infantilitzant. I el pitjor és que fa veure l'esforç, la disciplina i fins i tot el sacrifici que moltes vegades –per a qualsevol persona, sigui o no creient– comporta la moral, com quelcom que Déu ens imposa perquè vol, podent-nos fer la vida més fàcil. Segurament no serà mai possible mesurar la quantitat de ressentiment que aquesta horrible concepció ha acumulat en la consciència de molts de creients.

4) Tot això, agreujat fins a l'intolerable per la idea de l'**infern**, com a càstig per a qui ja no "serveixi" o no "compleixi". Déu, que estima sense límits i perdona sense condicions, va acabar essent descrit com a capaç de castigar per tota l'eternitat i amb turments inaudits faltes en definitiva sempre petites, fruit d'una llibertat dèbil i limitada. L'avenç de la sensibilitat porta en els nostres dies a una oposició generalitzada a la pena de mort i fins i tot a la presó de per vida: serem els humans millors que Déu?

5) La visió del **pecat** marxa en paral·lel. Tomàs d'Aquino ja havia dit que el pecat no és dolent perquè li faci mal a Déu, sinó perquè ens el fa a nosaltres: "perquè no ofenem Déu més que en la mesura en què actuem en contra del nostre bé". No obstant, gran

part de la teologia i de la prèdica continua ignorant que allò fonamental és l'interès de Déu en que no ens fem mal a nosaltres mateixos, en que no espatllem la nostra vida i arruïnem la nostra realització. El pare del "fill pròdig" no es preocupa pel seu honor o la seva ofensa, sinó perquè el seu fill "estava mort, i ha tornat a la vida; estava perdut, i l'han trobat".

Això unit a la deformació moralista, ha fet que, allà en el fons de la consciència de molta gent, hi hagi crescut com un cuc verinós la idea que el pecat seria sensacional per a nosaltres, però no el podem gaudir perquè Déu ens ho prohibeix. En altres paraules: Déu no volia que fóssim feliços.

Contra una lectura deformada de la redempció

Si això passa amb la creació, les conseqüències es deixen sentir amb més força en la redempció. La meravella, que mai podríem imaginar pel nostre compte, d'un Déu que es faci present en la història per, de mil maneres i amb infinita paciència, anar-nos ajudant a vèncer el mal i el pecat, queda per a molts convertida en un terrible "ajustament de comptes", amb un càstig al començament i una amenaça al final.

1) Ja es comença per un **particularisme** inconcebible. Un Déu que, creant per amor, està des de sempre suscitant salvament allà on hi ha un home o una dona, és a dir, a tot arreu i, de manera expressa, en totes les religions, es va presentar durant molts de segles com a preocupat únicament per un sol poble: l'"elegit". Els demés quedarien fora de la seva revelació i de la seva plena salvació: *extra ecclesiam nulla salus*. Com a molt, els quedaria l'esperança –en una mena d'una llarguíssima "llista d'espera"- que un dia els pugui arribar la "missió" (que per a milers de milions mai ha arribat ni arribarà). Per sort, des del Vaticà II aquesta visió horrible s'està superant. Però els efectes perduren amb intensa vivesa: hi continua havent molt de dogmatisme i molt d'exclusivisme; massa resistència a una revisió del concepte de revelació, i a un generós diàleg de les religions.

2) Més greu encara va ser la **visió sacrificial** de tot el procés. L'esforç de Déu per intensificar al màxim la seva presència i obrir camins a la seva gràcia; el seu aconseguir a través de Jesús la revelació del seu amor sense mesura i de la seva comprensió sense límit per la nostra debilitat i el nostre pecat; el seu no donar marxa enrera encara que aquest amor li

costés ni més ni menys que l'assassinat del seu "Fill ben amat"... tot això es va acabar interpretant com un "preu" que Ell exigia, com un càstig necessari per "apacar la seva ira".

Resulta dolorós emprar aquestes expressions, però, per increïble que sembli, encara es poden llegir –per exemple, prenent al peu de la lletra l'"abandonament" a la creu– en importants teòlegs del nostre temps: no pas només en Luter i Calví, que encara eren propers a l'Edat Mitjana, sinó també en Barth, Moltmann i Urs von Balthasar, per citar-ne alguns dels grans. Insisteixo, perquè, tot i que no qüestiono la bona intenció, és indispensable evitar tot el que pugui enfosquir l'amor infinit del Pare. Des de la fe, en una interpretació no fonamentalista, hem d'estar segurs que Déu no va estar mai tan a prop del seu fill com quan l'estaven martiritzant a la creu (no el "va abandonar"), i que mai permetria la seva mort, si fos possible d'evitar-la (no va pas ser Ell qui "va voler" l'agonia de l'Hort).

3) Finalment, hi ha alguna cosa que, en el fons, és molt més greu, perquè ho embolcalla tot: tot el patiment del món seria un càstig de Déu per un pecat que, fora d'Adam i Eva, els demés no hem comès; de manera que, si Déu no ens castigues –és a dir, fos compassiu i perdonés– viuríem en un paradís. I després, per perdonar-nos, hauria exigint ni més ni menys que el sacrifici cruent del seu Fill. Finalment, si no ens portem bé, ens espera el càstig etern de l'infern (en el que, amb conseqüències deletèries, tant ha insistit la "pastoral de la por").

Aquest esquema s'ha incrustat com a una cosa tan òbvia en l'imaginari religiós, que ja ni tan sols es veu ni es percep la seva autèntica monstruositat, que, afortunadament, quan s'explicita, gairebé ningú pren al peu de la lletra. Però, per això mateix, cal exposar-ho cruament per poder-ho rebutjar amb tota la força i per substituir-ho pel veritable, ja, en el fons, proposat per sant Ireneu en el segle II: Creació en la inevitable debilitat del naixement – suport amorós de Déu en la història malgrat els nostres errors i pecats – culminació d'aquest suport en la plenitud salvadora de Crist – esperança de la salvació plena en la Glòria. És a dir la promesa d'un naixement i l'esperança d'una felicitat gloriosa.

Contra una vivència deformada de la espiritualitat

Com era d'esperar, aquesta doble visió que acabem de perfilar de manera esquemàtica acaba articulant la vivència de la fe en la vida concreta.

1) La **visió dualista** està en el primer pla, perquè és la visió que d'alguna manera organitza l'espai religiós. Déu, allà dalt, i nosaltres, aquí a baix; allò sagrat i allò profà; allò que pertany a Déu i allò que ens pertany a nosaltres; l'església i el món... marquen a foc crucl la vida espiritual. Seria ingenu pensar que la distinció pot ser completament suprimida, doncs respon a una dada real: la diferència entre Déu i la seva creació. Però aquesta diferència hauria de ser per a l'afirmació del nostre ésser: Déu no ens disputa l'espai. Al contrari: com més present, més ens fa ésser; com més acollim la seva acció, més ens realitzem a nosaltres mateixos. Allò dolent és convertir la diferència en distància, la distinció en dualisme, el recolzament en imposició. Perquè aleshores Déu es converteix en amo i la religió consisteix en *servir-lo* i *aplacar-lo*, en *demanar-li* ajuda i favors, en aconseguir el seu *premi* i evitar el seu *càstig*.

2) D'aquesta concepció, en deriva espontàniament una **visió negativa de la vida**. La redempció se separa de la creació i es contraposa a ella, de manera que tot allò creat acaba apareixent indiferent per a la fe, fins i tot com a cosa dolenta i corrompuda. Textos de l'Escriptura, en sí profunds i venerables, s'interpreten en el sentit contrari al sentit que, en definitiva, volien tenir. Així, per exemple, la crida a *negar-se a sí mateix* o a *perdre la pròpia vida* no pot significar l'anul·lació del nostre ésser, sinó exactament allò oposat: negar la nostra negació, és a dir, allò que fa mal al nostre ésser autèntic, que ens impedeix realitzar-nos i arribar a la plenitud. Déu no vol anular el nostre ésser, sinó portar-lo a la seva afirmació literalment infinita.

3) Les conseqüències han estat greus. D'això, va néixer una **espiritualitat enemiga del cos** i desconfiada de tot gaudi, que optava per la *fuga mundi* i pel *agere contra* com a estil global. Es va instal·lar així un talant sacrificialista, que inconscientment introduïa en l'ambient la creença que Déu està content quan ens veu patir o que concedia favors a canvi del nostre patiment gratuït o dels nostres sacrificis. No pot estranyar que s'arribés moltes vegades als excessos que avui ens esgarrifem (certs grups i certs santuaris ens mostren que encara queden massa restes) i que

s'arribés a acusar al cristianisme d'*enemic de la vida* (Nietzsche).

4) Gairebé pitjor: aquest enfocament va evitar posar l'èmfasi en el patiment veritablement cristià; no aquell que es busca per asceti o a través de la pròpia perfecció, sinó aquell que, com el de Jesús, s'assumeix quan és necessari per amor als altres. És el treball del servei, és exposar la vida en favor de la justícia, és la capacitat de la renúncia d'allò propi en favor dels pobres. És, en definitiva, allò que la teologia de l'alliberament i l'exemple dels seus màrtirs, proven d'ensenyar-nos aprenent-ho de Jesús: ell no va refusar el gaudi normal de la vida, fins el punt de ser acusat de «golafre i bevedor» per no practicar una asceti artificial; però va ser capaç d'estimar «fins l'extrem», fins donar la seva vida per amor a tots.

5) Finalment, senyalem una cosa menys cridanera, però d'importància decisiva: la inversió radical de la experiència cristiana de la gràcia, que va arribar a canviar el sentit de l'**oració**. Creant-nos per amor, Déu agafa la iniciativa absoluta, tant per a portar-nos a l'ésser (moment de creació) com per a ajudar-nos a la seva realització (moment de salvació). Per això, és opció nostra acollir la seva iniciativa: *deixar-nos ser i salvar* per Ell, acceptant la seva gràcia i col·laborant amb la seva acció en nosaltres i en els altres. Però, insensiblement, hem anat capgirant tot, fins el punt que sembla que nosaltres tenim tota la iniciativa, com si fòssim els veritablement interessats en la salvació i haguéssim de convèncer a Déu per a què també Ell s'interessés i col·laborés amb nosaltres.

L'oració es converteix aleshores en petició, que s'atreveix a *recordar* a Déu les necessitats del proïsme, a *convèncer-lo* per a què ajudi als malalts o a les víctimes; podem fins i tot oferir *dons* i *sacrificis* per a que s'animi; i, finalment, arribem a repetir en cor que sigui bo i compassiu: que «escolti i tingui pietat». Sé que aquestes paraules són dures i injustes amb la intenció dels orants. Però és precís detectar la seva falsa orientació i la seva terrible inversió dels papers entre Déu i nosaltres.

Coda

Bé sé que hi ha objeccions i dificultats... Però és precís pensar i dir-ho. La seva evidència primària hauria d'animar-nos a una nova creativitat i a l'esforç sincer per a actualitzar la comprensió i la vivència de la fe, fidels a la Paraula viva de Déu.